

סימן ה

ברכה על מצות ישוב ארץ ישראל*

אך לד' הרמב"ם משמע שהיא מצוה, והברכה עליה היא ברכת המצוות. והמצוה היא להיות נשוי תמיד ומדוע מברך כשנושא אשה? אלא ע"כ גם על מצוה תמידית מברכים. מיהו יש לחלק בין מצות נישואין שמעיקרה מתחילה רק כשאדם מוצא אשה ונושאה, וא"כ יש זמן התחלתי למצוה ולכן מברך עובר לעשייתה לבין מצות ישיבת ארץ ישראל שאין לה זמן התחלתי וכשאדם נולד בארץ הוא כבר קיים את המצוה לפני שעמד על דעתו. ואפילו אם נולד בחו"ל יתכן לומר שהמצוה מצידה חלה מיד ואין לה התחלה וסוף. אמנם מאמונה, יראה ואהבה אין להביא ראיה, שהרי מצוות אלו מתקיימות בהרהור בלא מעשה. אך מכיבוד אר"א, צדקה, וכל המצוות שבין אדם לחבירו יש להביא ראיה. אם כי אפשר להסביר אותן כראשונים אחרים באופן אחר, שאין צורך לצוותה אלא אדם מבינה מדעתו ולכן אין צריך לברך עליה. (כד הקמח לרבנו בחיי אות ציצית והר"י בן פלט הו"ד באנצ' תל' ערך ברכת המצוות. וערוה"ש סוף חו"מ כ' שא"א לומר בהן אשר קדשנו במצוותיו וציונו שהרי גם בלא צווי אדם מקיימן).

ד. השתא דאתינא להכי י"ל גם במצות ישוב ארץ ישראל שאפילו בלא מצוה מפורשת חייב אדם לגור בארץ. יהודי המאמין בה' ורוצה להיות דבק בשכינה היכן יגור אם לא בארץ ישראל? ובנוסח אחר, לכל עם יש ארץ משלו, גם

מדוע אין מברכים על מצות ישוב ארץ ישראל?

עמד על כך הר"ל מימון בסוף קיצור שו"ע בהוצאת מוסד הרב קוק וכתב כמה תירוצים:

א. יתכן שלא ישתקע בארץ. וקשה על דבריו, הרי גם ההולך בה ד' אמות מקיים מצוה?

ב. לדעת הרמב"ם אין המצוה מהתורה. אולם גם הוא סובר שיש מצוה לגור בארץ. וגם על מצוה דרבנן מברכים, מה גם שמשמע מדבריו שהמצוה מהתורה, אלא שלא נמנתה במניין המצוות מסיבות שונות. ג. בגלל שהיא מצוה תמידית, כמו שכ' האו"ז שעל מצוה כגון אמונה, יראה, אהבת ה', צדקה וכד' אין מברכין כי המצוה היא תמידית.

וצ"ע ממצות נישואין שהרי המצוה שיהיה נשוי תמיד ובכ"ז כשנושא אשה מברך וה"ה בישיבת ארץ ישראל. ועוד, הניחא מי שיושב קבוע בארץ, אך מי שעלה ארצה מחו"ל, או מי שיצא וחזר ארצה שיברך?

אמנם לד' הרא"ש (כתובות פ"א סי' י"ב) גם מצות נישואין באמת אינה מצוה. היא רק הכשר מצוה כדי לפרות ולרבות, ומי שכבר יצא י"ח פטור ממצוה זו, ולדעתו אין זו ברכת המצוות אלא ברכת השבח וא"כ אין ראיה מברכת נישואין שתוקנה באופן מיוחד כברכת השבח למצות ישיבת הארץ שלא תיקנו בה ברכת השבח.

* הדרן על מס' כתובות בעצמונה, מרחשון תש"נ.

הסתם יש הנאה ותועלת, ואה"נ לשיטת הרא"ש שברכת נישואין אינה ברכת המצוות ניחא. אך לשיטת הרמב"ם שהיא ברכת המצוות קשה, הרי גם בנישואין לא תמיד בני אדם מרגישים את ערך המצוה שבדבר? וי"ל דאה"נ הרי ברכת הנישואין שונה מכל ברכת המצוות וכמו שהוכיח הרא"ש בריש כתובות מזה שהיא כוללת גם דברי שבח. ולכן צ"ל שגם הרמב"ם יודה שעיקר הברכה תוקנה בגלל השבח של קדושת עם ישראל ורק לאחר שתיקנו ברכת השבח קבעוה כברכת המצוות. אלא שקשה הרי גם ארץ ישראל יש בה שבח גדול לקב"ה שנתן לנו ארץ טובה ורחבה. (ואולי י"ל שאה"נ מכיון שברהמ"ז כוללת בתוכה הודאה מיוחדת על ארץ ישראל יצאנו בכך יד"ח ברכה על הארץ. ויהושע הוא שתיקן ברכה זו. ואע"פ שגם בחו"ל בירכו אותה משום שהמזון של חו"ל יונק ממקורו בארץ ישראל. כי ארץ ישראל שותה מי גשמים וחול"ל מי תמצית ואולי משום כך הקדימו בחו"ל "על נהרות בבל" לפני ברהמ"ז, להזכיר שברהמ"ז בחו"ל היא לא במקומה. ובארץ ישראל מקדימים "שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון", כי ברהמ"ז היא במקומה.)

ו. בסוף דבריו הביא הרי"ל מימון בשם מרן הרב זצ"ל שיש במצוה זו שני חלקים, לדור בארץ ולשיבה. המטרה העיקרית היא ליישבה וזה לא תמיד תלוי בנו. לכן אין מברכין על הדירה בארץ כי היא אינה אלא הכשר למצוה העיקרית ואילו המצוה העיקרית לא תלויה בנו.

מיהו הסבר זה נכון רק לדעת הרמב"ן¹, אך לא לדעת הרמב"ם, שלא הגדיר את

ללא תורה וללא מצוה. זו תחושה טבעית של כל עם שתהיה לו מולדת. וק"ו עם ישראל גוי קדוש עאכו"כ שהוא זקוק באופן טבעי למקום קדוש ולכן אין מקום לברך על מצוה זו.

ה. הסבר קרוב להסבר הקודם אך באופן שונה. זו מצוה שיש בה הנאה, הן משום שהיא ארץ זבת חלב ודבש, הן משום שכאן אדם פורק מעל עצמו את עול הגויים. ועיין סוף כתובות: "ר' אמי ור' אסי קיימי משימשא לטולא ומטולא לשימשא", משמע שצריך ליהנות משיבתו בארץ. ואע"פ שמצינו שמברכין גם על מצוות שיש בהן הנאה, מצה, סוכה, טבילה בימות החמה, אכילת קדשים וכדו', י"ל שבכל אלו אפשר לכוון לשם מצוה. משא"כ ישוב ארץ ישראל, ירדו חז"ל לסוף דעתן של הבריות שעלולות לראות בישוב הארץ בעיקר את הצורך וההנאה ולא את ערך המצוה. לכן לא תיקנו ברכה.

מיהו קשה ממה שאמרו חז"ל ארץ ישראל נקנית ביסורים. גם כשאין הדבר נוח מצוה לגור בארץ, א"כ במקרה כזה יברך? וי"ל מכיון שכשגור בארץ בנוחיות ורווחה לא תיקנו לו ברכה לכן גם אם אח"כ קפצו עליו יסורים ופורענויות אין לברך, כי ישיבתו במקרה כזה היא המשך לישיבתו הקודמת. א"נ י"ל שכיון ששיבת ארץ ישראל נועדה בעיקרה ליישבה נוחה ומרווחת, לא תיקנו ברכה למצב חריג אע"פ שגם הוא מצוי לצערנו.

מיהו, קשה מנישואין, שהרי גם בהם מן

1. בהשגותיו לשהמ"צ מ"ע ד' ע"ש שהגדיר את המצוה כמורכבת משני חלקים: א. הכיבוש הוא עיקר המצוה. ב. הדירה שהיא מסתעפת מהכיבוש. אלא שמדבריו משמע שמצות הדירה מסתעפת

המצוה כמו הרמב"ן.

ז. והנלענ"ד בשני אופנים נוספים. המעיין ברמב"ן רואה ששני חלקים למצוה, ציבורי ואישי. עיקר המצוה, הכיבוש, הוא החלק הציבורי וממנו מסתעף החיוב האישי, לכן לא תיקנו ברכה לכל פרט ופרט, כי עיקר המצוה הוא החלק הציבורי שבה. והרמב"ם החולק על הרמב"ן סובר שהמצוה היא רק ציבורית וכמו שהבינו המג"א שהמצוה היא רק ציבורית, וכשא"א לקיים את החלק הציבורי אין היא מצוה גם על הפרט, לדעתו, ולכן אינו מונה את המצוה במניין המצוות. (אמנם ק' עליו מבניין ביהמ"ק למשל ומצות מלחמה ובי"ד ומלך וכו', ובמק"א [לעיל סי' ב'] כתבנו ליישב זאת). וברכת המצוות לא תיקנו אלא על מצוה אישית ולא על מצוה ציבורית. ואע"פ שתוס' כתובות (ע"ב) כתבו שבי"ד בירך על ספירת יובל, זהו רק במצוה המוטלת על בי"ד, ולא במצוה המוטלת על כל הציבור. ח. לד' הרמב"ם המצוה העיקרית בישיבת הארץ היא האמונה. כל הדר בארץ דומה כמי שיש לו אלוה והישיבה בארץ אינה אלא הכשר מצוה להשגת האמונה ועל אמונה לא מברכין, או משום שהיא מצוה תמידית, או משום שהיא מצוה שבלב. ט. על דרך זו י"ל באופן שונה, עיקר המצוה היא בכוונה שבה, וכמו שכתב הפנ"י בסוף כתובות שמי שאינו מתכוין להתכפר בישיבתו בארץ שהיא מזבח כפרה אין הארץ מכפרת עליו, והרמב"ם הביא להלכה שארץ ישראל היא מזבח כפרה ועל כוונה אין

מברכין.

י. מי שנולד בארץ כיצד מקיים את המצוה, הרי לא עושה כלום? אמנם לד' הפנ"י הכוונה להתכפר בארץ היא מצותו של הדר בה. וגם מי שנולד בארץ יכול לכוין לכפרה. אך מאידך מי שנולד בארץ אינו יכול לברך, כי לא עושה מעשה. אמנם מי שעלה מחו"ל שייך שיברך כי עשה מעשה. אולם כמה תשובות בדבר:

1) אם יצא באיסור הרי פשע ולא שייך לומר שעכשיו יברך, שאין מברכין על הקלקלה, וכן על מה שגלינו מארצנו ועתה חזרנו ל"ש לברך על קלקלת הגלות. וכשם שאין מברכין על שריפת נותר ושילוח הקן שהן באות לתקן עבירה. (תשו' ר"י בן פלט ה"ד באנ' תלמודית ערך ברכת המצוות הערה 84).

2) אם יצא זמנית בהיתר לא היה הפסק במצוותו ולכן לא יברך כשחוזר.

3) אם יצא להשתקע בהיתר, או באונס, כנראה שאף זה אינו ראוי לברכה. זהו אינו המצב הנורמלי. חז"ל לא רצו לתקן ברכה מיוחדת לאלו שיוצאין לחו"ל. כל היציאה גם כשהיא בהיתר אינה ראויה לכתחילה ואין ראוי לתקן עליה ברכה. כשם שאין מברכין על חליצה כי מצות יבום קודמת, וכן אין מברכין על תשלומי נזיקין כי קדמה להן תקלת הנזק. (תשו' ר"י בן פלט שם).

למסקנה נראה שראוי לכוין בברכת נודה לך שבברכת המזון גם על מצות הישיבה בארץ.

ממצות הכיבוש. אך גם להסבר זה י"ל שמכיון שלא תיקנו ברכה על העיקר, לא תיקנו גם על ההסתעפות.